

Državno
Државно
РПС
Број 28/10. 1892.GRADSKA BIBLIOTEKA
MURAJ SIZGORIĆ
SIBENIK
IZLazi četvrtkom

Privredno - kulturne
motive
za Sjev. Dalmaciju

Godišnja pretplata za našu državu 40 din., za Ameriku
2 dolara, a za ostalo inostranstvo 80 din.
Članovi Matice dobivaju list besplatno!
Primjerak 1 din.

GLAS

Шибеник, 22 Октобра 1932.

БРОЈ 132.

ГОДИНА IV.

Vlasnik • Privredno-kulturna Matica za Sjev. Dalmaciju.
Uređuje Sekretarijat Matice.
Telefon br. 63. — Broj ček. računa 38.242.

Učiteljsko sresko vijeće u Benkovcu

Pred nekoliko dana — 11 i 12 X — učitelji sreza benkovačkog održali su svoje vijeće, na kojem su riješavali, pored svojih staleških i školskih pitanja, i o odnosu učitelja prama pitanjima narodnog prosvjećivanja. Učitelji su sami shvatili, da je to jedno od naših najvažnijih pitanja za cijeli narod, a na prvom mjestu za one, za koje se je uobičajio naziv — „narodnih prosvjetitelja“.

Raspavljanje o ovom pitanju na učiteljskom vijeću bilo je vrlo interesantno. Učitelji su iznosili svoja opažanja, shvaćanja i doživljaje u ovom radu, a to je nogo važnije nego održavanje predavanja slušaocima, koji mnogo puta prate predavanja sasvim pasivno. I narodno prosvjećivanje ima svoje nove metode u svom radu — čija je snova u aktiranju onih, koji se prosvjećuju — pa je sasvim loglje iza diskusije o školi rada došlo na pretres pitanje uspješnijeg načina narodnog prosvjećivanja.

Benkovački rez prestavlja u malom sliku naše žive. U njemu su Ravnici Kotari, Bukovica, Podgorje — ravnice, planine i more i možda nije dan rez u državi ni se stavljeno raznolikih krajeva od ovog sreza. Zato se je i tokom diskusije cdmah opazilo, da se osjeća potreba da se u raznim krajevima provode i razni načini prosvjećivanja, pa je zaključeno, da se održe posebni sastanci — i učitelja i drugih ljudi, koji se interesuju ovim pitanjima — za Podgorje, za Bakovicu, za Benkovac, Kistanje, Stankovce, Novigrad, Smiljeć — pa da se zajednički utvrde potrebe i mogućnosti pojedinih vrsta rada.

Jedno dušno je izražena potreba, da se iz Benkovca održava veza sa radom u pojedinim skupinama (Podgorje, Bakovici, Kotarima) i odatle, da pomažu pojedincima u radu — pored školskog nadzornika, agronoma, lekara, veterinara itd. — i svi oni faktori i ustanove, kojima je napredak narodni i dužnost i cilj.

Istaknuto je prije svega, da se održe tečajevi za poslovode raznih vrsta zadržnih; za prednjake seoskih sokolskih četa; tečajevi domaćinski za učiteljice, koje bi kasnije to primjenile uvedu seljankama; zatim upute za organizovanje i vodenje zdravstvenih zadruga, koje su osobito potrebne u ovim krajevima gdje ljudi nemaju i ne znaju osnovnih uslova za ljudskiji način življjenja, niti najskromnijeg porekta ni za se ni za svoje blago.

Kako je za svaki rad neophodno, da se poznaje sadanje stvari, svi su prisutni bili mišljenja da najprije treba dobro proučiti stanje naroda u svom kraju: u prosvjetnom, privrednom, zdravstvenom, kulturnom pogledu, kao i druge odnose sacravljene, socijalne, mogućnosti razvoja pojedinih privrednih grana i organizacija.

Jedna kulturna svečanost u Ravnim Kotarima

U nedjelju, 30. oktobra, otvoride se na svečan način zadružna apoteka u Zemuniku i Izvršiti osvećenje i otvor nove osnovne škole u Smokoviću i sada potpuno dovršenog Narodnog doma zemljoradničke zadruge i Domu i podruma Vinogradarske zadruge u Smokoviću.

Svečanost u Zemuniku obaviće se u 10 sati, a u Smokoviću u 11 i po s.

Za ovo se neće slati nikakvi narodni pozivi, ali se nadai i želi, da daju svi oni koji se raduju svakom naprednom koraku u narodnom životu.

Ljetos je navišlo ravno deset godina, da je u onom kraju pokrenut zemljoradnički zadružni pokret. Postala je u Zemuniku i prve rata Seoska blagajna i Mlijekarska zadruga i Potrošnočna zadruga, ali tek poslije rata, sticanjem prilika, razvio se je zemljoradnički pokret na svestranoj zadružnoj osnovi.

Počelo se je sa Narodnim domom, 1922 godine, još za vrijeme talijanske okupacije. Kada je postalo jasno da je Zadar izgubljen moralno se je misliti na novu orientaciju naših sela, u okolini zadarskoj, u privrednom pogledu i na pojačani kulturni razvitak, da se lakše mogu snaći u novoj težkoj situaciji, bez svog vječkovnog privrednog centra. Tada se je javila potreba, da se po našim zapuštenim selima počnu stvarati Narodni domovi, kao ognjišta cjelokupnoga privredno-kulturnog rada na selu. Započeo je tada jedan veliki Narodni Dom na selu i tek se je sada završio u svim pojedinstvima, a u njemu postoji Kreditna zadruga, Nabavljakačka zadruga, Odjeljak zdravstvene zadruge, Narodna čitaonica i Odjeljenje za upravu i goste.

Narodni Dom postao je matiča za sve ostale pokrete. U njemu su održavali sastanke sa seljacima mnogi naši izabrani ljudi. Iz Beograda su dolazili pok. dr. Gavriš K. Jić, časnivač zdravstvenog zadrugarstva, pa predstavnice Američke unije: Miss Robinson, Miss St. n, gg M. Hajlo Avramović, osnivač zemljoradničkog zadrugarstva, Kosta D. Glavinić, bivši

cija ekonomskih i kulturnih, pa te onda pristupati provedenju jednog mišljenja i s tematskog plana. Za svestrano proučavanje ovih pitanja potrebno je i vremena i znanja i saradnika — a to se sve može naći samo u jednoj velikoj zajedničkoj organizaciji.

Učiteljsko vijeće u Benkovcu istaklo je sa svom ozbiljnošću pitanje narodnog prosvjećivanja i ukazalo na put kojim trebaći. Sada se javlja opća dužnost svih pozvanih i zaинтересovanih da podupre ova lijepa nastojanja naših učitelja.

ministar narodne privrede, načelnik beogradskog opštine i profesor Velike škole u Beogradu, vrlo zaslužni zadružni veteran, Dragiša Lapčević, odličan poznavalec narodnog života i privrednih odnosa, zaslužni za zadružarstvo dr. Velja Stojković, pa dr. Stevo Ivančić, direktor Central. higijenskog zavoda i jedan od voda prosvetno-kulturne i zdravstvene organizacije u narodu, i mnogi drugi. Tu se je narod sretao sa Ministrom, Velikim Županom, Banom i sa raznim stručnjacima, koji su tamo poslom dolazili. Održavala su se predavanja, davale pretstave, pokazivale slike sa projekcionim aparatom, prikazivali filmovi sa kinom. Nabavila se je knjižnica. Osnovalo se je bilo pjevačko društvo, a kansijske sokolske čete.

U Narodnom domu održavale su se konferencije i sastanci sa našim zadružnim radnicima: gg. don Franom Ivančevićem, dr. Barvaldijem, Stankom Ožanićem, d. n. Jerkom Vodanovićem i Vladika g. dr. Irineju ovom je Domu poslavljao zadružni rad i ljude, koji u njemu učestvuju. Dr. Uroš Desnica ovde se je radovao, što su se i Katarci kadri da nešto stvore.

U Narodnom domu i zadružnom radu zadrugari su sticali socijalni smisao.

Njiprije se je osnovala Zemljoradnička zadruga, po primjeru ostalih zemljoradničkih zadruga, koje su uzele za osnovu stalnu mjesecnu štednju. Na taj se je način skupilo u doprinisima i novcu oko 100 000 dinara (stohiljada). I sada se kao glavni rezultat ove zadruge javlja prikupljanje stalne štednje, jer bez toga nema kreditne osnove na selu, a bez ove je nemoguće razvijati i drugih poslova.

Već u prvim početcima glavna želja seljaka u zadružnom radu bila je nabavka. Ne samo u jednom selu nego u svim ovim krajevima zadružna se i zamišlja odmah u početku samo radi nabavaka. Pitanje nabavaka zadružnih jedan je od najvažnijih rezultata u zadružnoj organizaciji. Preko ove Nabavljakačke zadruge nabavljene su stotine hiljada dinara sredstava za proizvodnju (umjetnog gnoja, sjemena, galice, sumpora, alata itd.) Ove zadruge mogu uapredovati samo u tom slučaju, ako daju robu za gotov novac ili u vezi sa kreditnim zadrgama, koje redovno paze na otplaćivanje kredita i daju se samo onima, koji to služuju (uredni su, plaćaju tačno stalnu štednju itd.)

Svako selo treba da ima svoju kreditnu zadrugu, gdje se ljudi dobro i odobreno poznaju, i gdje se može pažiti tačno na opravdanost i upotrebu svakog kredita, i gdje se bez ikakva suvišnog troškova rješavaju svi poslovi kod vlastite kuće.

Nekoliko sela zajedno mogu imati

jednu nabavljajuću zadrugu, a jedno selo samo u tom slučaju ako je vrlo veliko, jer se ne mogu održavati troglovi nabavljajuće zadruge sa malo potrošača.

Nabavljajuća zadruga, o kojoj govorimo, ima svoj veliki djelokrug, ali po okolnim selima nema dovoljno kreditnih zadruga, radi uređivanja novčanih pitanja. Ali su kreditne zadruge u Kaštu, Biljanima, Poljicama ipak poticajem odavle osnovane itd.

Kroz deset godina vidilo se je i u kreditnom i u nabavljajućem zadružarstvu koja su osnovna pravila, kojih se mora držati i kakvih se pogriješaka mora u radu čuvati, bez obzira na to kakve su trenutne želje zadrugara.

Pred deset godina, za vrijeme talijanske okupacije, došao je do nas „Zdravstveni pokret“ pok. dr. Gavrila Kojića. Malo poslije osnovana je Zdravstvena zadruga, i to je bio prvi slučaj u našim krajevima, da na selu postoji apoteka, i da se u njemu nastani lekar i u vezi s tim da se počnu rješavati vrlo važna pitanja u životu seljaka, kojima se nikao nije bavio i ako su to osnovna pitanja života, jer se u pitnju uslovi zdravlja i opstanka.

Zdravstvena zadruga postojala je i radila nekoliko godina u Smokoviću, ali je kasnije prenesena u Zemunik, kada je bivši manastir Trapista postao zadružna svojina. Tada je u vezi sa zdravstvenom zadrugom osnovana u tom manastiru prva Domaćinska škola kod nas. U istim prostorijama sada postoji bolnica, a u Zadržnom domu u Zemuniku, u blizini bolnice sada se otvara prva javna zadružna apoteka.

Ova zdravstvena zadruga imala je dosada šest zadružnih lekara i u mnogim teškim prigodama, naročito u početcima, pružala je lekarsku pomoći i snabdjevala sa lekoviima svoje članove, pod vrlo povoljnim uslovima i potakla je i pomogla dosta zdravstvenih uređenja.

Ova je prva zdravstvena zadruga u „prečanskim“ krajevima i odavle su potekle ostale zdravstvene zadruge u Dalmaciji.

U prvim godinama poslije Oslobođenja glavni proizvod, koji se je prije unovčavao u Zadru davao je vignograđi odmah se je osjetila potreba, da se stvoriti mogućnost zajedničke prerade i prodaje vina. Tako je osnovana Vinogradarska zadruga, projektirana za deset hiljada hektolitara, ali kasnije osnova smanjena za šest hiljada hektolitara i po toj je osnovi podrum sada potpuno završen.

Kad se uzme u obzir slab postupak sa vinom po našim selima onda se tek može uočiti važnost vinarskih podruma za seljaka i onda kad bi vino simo za njih sačuvati, a ne samo onda kad se pripremi za prodaju. Naravno ovo i jedno i drugo može se uspješno raditi samog sa dobrom

upravom i sa dobrim stručnjakom, koji bi ujedno i vaspitavali i poslove dobro vodili i unapređivali i vinogradarstvo i vinarstvo i kućanstvo.

Sada je jedna dobra osnova dobivena i rad će se moći u ovom pravcu nastaviti.

U življenju seljaka, naročito gdje ima uslova da se goje krmne biline, pored živinarstva, svinjarstva i sitnog stočarstva (ovaca i koza, gdje se mogu držati) veliku važnost ima mljekarstvo, koje može donositi svakodnevno prihoda i davati najvažniju začinu i smok za kuću. Radi toga je bila osnovana i Mljekarska zadruga, i država se još uvjek pored vrlo velikih poteškoća, kao i sve mljekarske zadruge u prvim godinama svoga postojanja. Ova zadruga bila je osnovana i počela je rad najprije u Stokoviću, a kasnije je za središte uzet Zemunik, radi saobraćajnih prilika.

Sa zadružnim nastojanjima i privatnom inicijativom a u vezi i sa drugim ustanovama i faktorima, pred deset g dina započet je jedan rad, po-

moću koga u spomenuta dva sela sada postoji: Zadružni apoteka; bolnica; Poljoprivredna stanica za razne prirodne, kulturne, zadužne, školske tečajeve; Narodni dom, sa raznim odjeljenjima; Kreditna zadruga; Naboljavička zadruga; Mljekarska zadruga; Vinogradarska zadruga. U vezi s tim osnovana je i jedna od najlepših škola u našim krajevima; uveden je u selo vodovod i elektrika itd. A sve to služi jednom cilju — kulturnog i privrednog podizanja sela.

Ova desetogodišnjica i osvećenje dosad svršenog posla potjećaju nas na dosadašnje napore u jednom kraju, koji je vrlo zapušten, i među ljudima, gdje je socijalni rad, radi jačih račloga, otešan i upućuju nas na nove dužnosti, koje više nikad ne može biti onoliko teške, kao u radu, koji je dosad svršavan.

Sa tim napomenama i željama želimo da se nadu na ovoj kulturnoj svečanosti svi oni, koji se sada jednako oduševljavaju napretkom naroda u raznim pravcima, kao što su se nekada oduševljavali narodnim Oslobođenjem i Ujedinjenjem. L. M.

Јужна Србија и задругарство

(Из говора бр. Драгана Милићевића, за конгрес у Скопљу, 26 IX. o. g.)

Јужна Србија и њен главни град Скопље имају за нас задругare двојак значај: прво због успомена на славу и величину српскога народа и његове средњевековне државе; а затим као споменик огромног страдања Срба за вјеру и народно име. У овим двема историјским одликама налазимо данас јемство да Јужна Србија и њени земљорадници имају сва својства и врлине које се траже за добре задругare и за снажан задружни покрет.

Када смо се долаžeći ovamo na skupštivu i konгрес otisli preko stare granične мјеђе na Рашкој и на Ристовцу na свакоме кораку smo сретали познате i драге ствари. Пред очима су нам се низали знani предјела. У ушима су нам звонила имена брда и планина, ријека и поља, градова и мјеста о којима smo слушали у колевци, за стадом, о саборима од сlijepih гуслара, у школи од учитеља, у гимназији и на универзитету од професора, у кратко свуда у свима кутовима домаћег i јавног живота наше отаџбине.

Одмах послије Рашке дошли smo у Банску сну „малену Бањску крај Косова“ постојбину Страхињића Бана. А мисли су нас носиле још даље у

Прешево, видјели сте Рујан и Којајак; сагledali сте на истоку голе таласaste брегove у чијим се уvalama крије манастир Нагоричане, а иза кога се шири прво велико разбојишte балканског rata. Видјели сте Куманово и села око њега. А сјећate се каква су bila u прву јесен прије dvadeset godina? Пуста i разvaljena, u plamenu i dimu. Наред је bio u zbegu. Кraj puta су лежали напуштени topovi i karuči које су побeђени Turci ostavljali za собом да бješaјu спасу го живот pred најездом srpske prve armije. И најзад и vi сте сагledali царско Скопље „са гором бијeliх мунара“ i са Шаром као зеленим видом u његовом zaleđu.

Ja осјећam, braćo, kako svu mi живимо i dišemo dрукчије ovih данa ovdje u Скопљу i kako се i нехотице сјећamo dalječkih vječkova nekadашњe srpske slave i величине. Zap ovaј grad u коме smo се sakupili da većamo o нашим zadružnim пословima, a to ћe reći o будућnosti нашегa sela i сељaka, zap ovaј grad, velim, niје најславнијi i vaјponosniji grad naše narodne prošlosti? Сетимо се само неких stvari. Скопље је под царом Dushanom bilo prijestolnica moćne srpske države. To је bio grad koji је otimaо slavu nađečem gradu na Balkanu — Цариграду. U Скопљу su bile naјjače i naјlepše crkve i davorovi. Ono је bilo centar stare srpske trgovine u који су свакodnevno stizali bezbrijni kočki kaравani sa Istoča iz Azije i Цариградa, sa luga od Soluna; sa zapada iz Albaniјe i Tesalije i iz Dubrovnika, da srpskoj vlasteli i srpskome narodu prodata svoje rukotvorine i s dñih kupe bogate plodove srpskoga sela i srpskoga grada. U Скопљу је bivala nađečna srpska vlastela, velmoge iz naših pjesama; u њemu су pisani i donošeni zakoni, u њemu је са огромnim сјајем Dushan krunisan za prvog cara srpskoga naroda.

Počimo u mislima korak даљe. Samo један konak puta sa ovoga mјesta razdvaja nas od drugog царскog grada — Prizrena; od visokih Dečana i Pećki prijestolnici starih naših „patriara“. Za nepun dan vožnje жељevnicom dolazimo u Prišnjeprijetolničku Kraljev. Marka; i u postojbine Dejanovića, Mrnavčevića i ostalih starih srpskih velikasha o kojima narodne pjesme говоре a o čijem господству i o čijoj vjeri u Božja i ljubavi za na-

rištenih i osiromašenih radničkih masa, koje moradoše kulučiti nezasitnom kapitalu, da jedva ishrane sebe i svoju porodicu. Pod teškim knutom nesmiljenog kritala susretamo kao reakciju i prve početke zadružarstva početkom 19 vijeka (1810-1830) i to baš u onim zemljama, koje bijahu industrijalne: Engleskoj i Francuskoj. Radništvo, kao socijalno najslabiji stalež bijahu u tim zemljama nosioc moderne zadružne misli. Tek docnije prelazi zadružna misao na Njemačku, slavenske i ostale narode evropske, samo s razlikom, da tu misao ne nosi raoništvo, već srednji stalež i zemljoradnički svijet. U početku stvaraju radnici kao protutež liberalizmu (da se od njega zaštite) svoje proizvoda i potrošnje zadruge. Prvi apostol modernog zadružarstva, koji je jasno izrazio načela zadružarske samopomoći i koji je za njezinu praktično izvedenje žrtvovao (medu radništvo) sav svoj imetak bio je

Englez Robert Oen (1771-1858). Iako za svog života nije postigao ono, što je u svojim načelima ispočvijedao, ipak njegova načela bijahu stanac kamen današnjoj velebnoj zgradbi zadruž. misli.

God. 1844, još za života njegova zasnovaše 28 siromašnih tkalaca u Ročdalu (Engleskoj), Konzumnu zadrugu, koja se u historiji zadružarstva proslavila kao prva zadružna, jer je ona s uspjehom primjenila i u praksi začela zadružarske samopomoći, a osnovatelje njezine nazvane „pionirima Rochdalium“.

S pravom dali ona to ima, jer po njezinom razvije se skoro sve kasnije potrošačke zadruge. Kao što je Engleska postala kolijevkom radničkih konzumnih zadruge, tako je i Francuska postala središte radničkih proizvodnih zadruge, koje su imale svrhu da pomažu nezaštićeno radništvo. Temelji radničkog zadružarstva iznikli su, dakle, u Francuskoj i Engleskoj

rod uz predanje говоре данас i mnoge crkve i manastiri. Evo nas braćo, u staroj koljevici нашој, u centru nekadашњег сјаја i slave srpske царевине који smo poslije Kosova напуштали vječovima склањајући главе pred zulmom i povlačећi se u šumovitu Шумадију, Подриње i Поморавље u Срем, Банат i Бачку.

Nash велики пјесник владика Његош је рекао: „Благо оном ко до вијек живи, имао се рашта и родити“. Тиме нам је он хтјeo рећи да на споменима прошlosti градимо будућност. И зато ако икада један народ свјесно заборави на своју прошlost, он онда губи право на живот i самостalnost. Ето по томе сјећању, braćo, на стару славу i величину Скопље i Јужна Србија имају први значај по нас Срbe-zadruge u данашње вријeme.

Други значај ovoga kraja i ovoga grada leži, braćo, u успоменама на големе muke, koje је његов живаљ, kroz vječkove подносио robuјuћi i чувајућi православље i srpsko име. И те како је teško bilo to robovanje! Sa puno права може се рећи da nigrde u Evropi nigrđan narod nije podnoсио tolrike patnje kao Srbi u Јужној Србији od Kosova do Kumanova. Ja, koji sam имао turetu krepku срећu da kao дјсте учим u srpskoj гимназији u Скопљу под Турцима, прије Balkanskih ratova, ne могу да се отmem жељи да и себи i нама оживим неколике stranicе ужаснога страдањa u то доба. И ви o њима znate onoliko koliko сте слушали od begunaца из Povardarja i Sančaka. Сјдите се само. За Србе није било права i слободе под Турцима. Дуго, vrlo dugо Srbin није смio reći da је Srbin. Називао је себе „rajetin“ или „risjani“. Srbin није смјео podihi kућu какву је жељeo jer bi nasili su po tome videli da је нешto radom i štedњom stvoriо. Jao си ga њemu aко bi се o то grijeшио. Liјepa kућa привукla bi njekežena gosta. Нежељени гост тражио је вечеру i konak, tражио је женско чељаде, tражио је посљедњу пару krvave uštude. Стотинама година наше цркве биле су razvijene i pretvorene u turske koňušnice. Vječovima na њима звона nisu zvonila. Сутра када будете posjetili Gracanici na Kosovu vidjetete kako су светитељима насликаним na vidi-ovima mанастирским избодене очи. И то су трагови душманске руке. Srpska школа дуго није постојала. Srbin u varošima није смје водити

Inž. M. Roje:

Osvrt na zadružarstvo u Evropi

Pobedonosna francuska revolucija krajem osamnaestog stoljeća raskinula je jednom za uvijek srednovečim feudalizmom i starim društvenim poretkom, koji su sputavali slobodni duh čoveka. Proglasila je: slobodno bratstvo i jednakost. Osnovano je novo doba za čitav kulturni svijet, za čovječanstvo, koje se odonda moglo slobodno kretati i izgradivati individualno. Liberalizam — slobodarstvo, bila je deviza — kojim je za moderno čovječanstvo u slobodnoj utakmici stvorilo za ne punih 150 god. Ovo čudo napredne tehnike, a isto tako usavršilo sve grane znanosti do u tančine. Ali dok sa jedne strane uticaje francuska revolucija najpovoljnije za razvitak individualizma i sveg onog što nosi vijek sobom donese, dotle usled slobodne utakmice nastaje legije isko-

Obrtničke i zemljoradničke zadruge imaju naprotiv svoje prve početke u Njemačkoj. Prvi organizator obrtničkih zadruga bila je Šulce-Delić (1808-1883). On osniva sve vrsti zadruge. Otac zemljoradničkih zadruga u Njemačkoj jeste B. V. Raiffaisen (1848-1888). On u početku osniva dobročinske zadruge, koje nisu uspjele. Na kasnije osniva on štencionice i pozajmice, i to 1 u Heddesobfu 1864, gdje je umjesto dobročinstva nastupila samopomoć. Slične zadruge osnivaše se i kod nas. Evo njegovih naziranja na te štencionice: »Praktično primjenjivanje hrišćanstva u gospodarskom životu.«

Znači: ljubiti bližnjega svoga ne samo slovom nego i djelom, t. j. tako je Raiffaisen — htio oličiti svoje štencionice. Ovime je ujedno okakterisan i prvi početak zadružne misli, koji se rada kod tih velikih kulturnih naroda — Engleza, Francuza i Nijemaca — odakle prelazi na ostale evropske narode i na nas.

trgovinu kakvu je željeo. Ako bi ga kakva nesreća nagonila na putovanje prastao se sa ukućanima kao čovjek koji nije siguran da će se živit vratiti.

Koliko smo puta mi, īaci srpske gimnazijske, gledali kako preko kamenog Dushanovog mosta turski žandarmeri tjeraju ka crdo stoke gomilu u bogačima sešlaka vezanih rukama i sa okovima na nogama putu суда koji se nalazio blizu grada. Goniili su ih vezane i okovane kao nađore zlikovce. A zašto? Zato što su u svojim selima primiali srpske komite, svoju braću koja su iz slobodne Srbije dolazili da ih branе od vučuma i napada. A cijeham se da sam viđao, tamo gde pored grada blizu crkve Svetoga Spasa, na pazarne dane strashna vješala na kojima su visili ubogi sešlaci iz Skopske Crne Gore iz kumanovske, veleške i prijepanske okoline. Veshali su ih zato što su bili Srbi i što nisu htjeli promjeniti svoje narodno ime i svoju vjeru.

Na selu je vladao pakao. Srbin rajetin bio je izmeđa, arogat, sluga. Rajetko kad imao je parče svoje zemlje. Načinio je orao, kopa, sijao i žneo bogovsku zemlju. A bogovi su uvimali nađešni dio prisosa i živjeli po svojim čardacima u gradovima, katkada čak u Stambolu. Preko svojih načelnika, hečaja upravljali su svojim velikim posjedima. A hečaje su otimali i za svoga gavdu i za себе.

Pod takvimi prilikama Srbija ovih krajeva morali su ili trpijeti ili bježati. Činili su i jedno i drugo. Pošto od sebe. Koliko imo nas, pošte u Srbiji, a da nam неко od djeđova ili pрадjeđova nije porijeklom iz stare Srbije i Mađarske? Zapitač je u Beogradu, Nišu, Kruševcu, Bačevu, Vračju i svima drugim mjestima mehanicije i mnoge zanatlje otakuda su, pa kete savnati da su u većini negdanih bježevnici ili sinovi i uvući bježevnica iz Sančaka, Povardijsa, Prizrena, Metohije, iz Dobra i sa Kosova. Iшли su oni i daљe sklanjači glavu od vučuma i čuvajući pravoslavnu vjeru. Imo primjera da su dolazili čak i u Hrvatsku. Da navedem jedan slučaj. Kad je prije skoro osamdeset godina u Zagrebu stvorena trgovacka komora, prvi član prstjednik bio je jedan čovjek porijeklom iz Jadrane Srbije. Zamislite sada šta je sve takav čovjek od djetinstva do vreloga doba morao preturiti preko glave, pa da se ne samo održi u

javotu već i da napreduje toliko da u glavnem gradu Hrvatske, pored tolikih drugih domorodača, on, došličak iz Jadrane Srbije буде изabran za prstjednika nađešne trgovacke ustanove.

I mi u Srbiji imali smo puno primjera da se ljudi pošeni u staroj Srbiji i Mađarskoj ili porijeklom iz tih krajeva ponuđu na nađešna mesta u državnoj upravi; u prosvjeti, u nauci, u vojsci, u politici, i u diplomaciji.

* * *

Neko će možda željeti da me upita: "Zašto nam ovači čovjek pošte sve ove stvari? Kakve vese imo ili može imati zemljoradničko zadružarstvo sa starom srpskom zadrugom, sa krajevima i velmožama, sa pravoslavnom crkvom, sa turskim vučumima i srpskim patnjama". Belim može неко pожeljeti da mu se to objasni. I da biste me razumjeli zašto sam sve ovo pomenuo danas sa ovoga mesta, hoću da vas potvrdim na jednu stvar. Svi ste vi zadružari. Svi ste vi ugledni domaćini. Svi vi radite u zadružarstvu ne samo iz materijalnog rачuna već zato što ste ubijejeni da zadružarstvo predstavlja pored materijalne dobity još nešto. Predstavlja moralnu snagu.

— nastavite se —

Rezolucije kongresa Glavnog zadružnog saveza

Glavni zadružni savez u Beogradu, u kojem su učlanjeni pokrajinski zadružni savezi, održao je u Sarajevu 16 i 17. oktobra triinaestu redovnu glavnu skupštinu i kongres, na kojem je doneseno sedam rezolucija koje glase:

1. Triinaesta redovna skupština i kongres Glavnog zadružnog saveza u Kraljevini Jugoslaviji, odžani u Sarajevu 16 i 17. oktobra, konstatuju da je uredbom o oslobođenju od plaćanja poštanskih taksa, koja je objavljena u "Službenim novinama" broj 162 od 25. junia 1932. godine, pogodeno naše zemljoradničko zadružarstvo, te se zbog toga moli Kraljevsku vladu da se srećena prava zakona o oslobođenju zemljoradničkih zadružnih od plaćanja poštanskih taksa od 4. 4. oktobra 1929. godine i članom 56 finansijskog zakona za 1925. i 1926. godinu vrati u život i da zemljoradničke zadružne i njihovi savezi i u buduće uživaju sve povlastice o oslobođenju od plaćanja poštanskih taksa.

2. Kongres i skupština mole Kra-

razvija svoje najviše snage i kad zeleni, kaj šari htjedoše, da i posljednji džah čovjeka radnika odnesu — utiči se mase zemljoradničke spasoносnoj zadružnoj ideji, koja danas slavi svoju pobedu nad hujenom nezasitnog kapitala.

Već osamdesetih godina prošloga stoljeća osniva Raiffeisen: Zemljoradničku središnju pozajmivaonicu za čitavu Njemačku koja broji:

God. 1880. broj zadr. 79. Kapital u M. 30.000, rezerv. fond. M. 3000. Uložaka Mark. 256.000 a zajmova 150.000.

God. 1900. broj zadružara 3095, kadital u M. 5.327.000, rezerv. fond. 302.000, uložaka M. 22.434.000, a zajmova 26.000.000.

Osim toga središnica ima i bankovnu vjeresiju od 105 mil. Mar., koju je je bila primorana iskoristiti samo u god. 1898-9, 1906-7 i 1913.

God. 1919 usredotočene su i uje-

ljevsku vladu: a) za Ministarstvo poljoprivrede obezbijedi za zadružnu propagandu u državnim poljoprivrednim zakladama svake godine pet miliona dinara; b) da se djeđenje pomoći proizvodčačkim zadružama riješi tako da one zadruge dobivaju besplatne pozajmice u visini stvarne potrebe sa rokom od 20 do 25 godina; v) da Ministarstvo poljoprivrede sa Ministarstvom građevina izradi i uzore nacrite i predračune za podizanje zadružnih podruma, uljarnica, mljekarnica, smetlišta i drugog i da se ovi nacrti sa predračunima daju na molbu Saveza i zadruga besplatno i da se odobrenja za izdanja izdaju što prije; g) da Ministarstvo poljoprivrede i samoupravna tijela djele pomoći zadružama na predlog i preko svojih Saveza, a Savezima na predlog i preko Glavnog zadružnog saveza. Savezi, odnosno Glavni zadružni savez vrišće nadzor nad upotrebotom dodjeljenih pomoći.

3. Da Ministarstvo poljoprivrede uvede u poljoprivrednim školama kao obaveznu nastavu nauku iz zadružarstva.

4. Konstatuje se da današnje fiskalno opterećenje seoskog posjeda nije u srazmjeru odnosu sa privrednom snagom seljaka.

Konstatuje se također da težiste fiskalnog opterećenja ne leži u neposrednim nego u posrednim porezima koje po svojoj naravi najviše opterećuju privredno najslabije.

Skupština i kongres zbog toga mole Kraljevsku vladu da zbog ekonomskog podizanja najširih slojeva i pravilnije podjele tereta pristupi opštem smanjenju fiskalnih tereta i temeljitoj reformi poreskog sistema.

5. Pod utjecajem akcije trgovaca protiv seljačkih zadružnih u nekim krajevima počele su fiskalne vlasti da propisuju zadružama društveni porez, kako ove zadruge imaju sve uslove za oprst od plaćanja društvenog poreza prema članu 76. Zakona o neposrednim porezima. Skupština i kongres mole Kraljevsku vladu da sve učini da se zakonom određeno oslobođenje od društvenog poreza ne dirate ne remeti rad zadružarstva za korist naroda u vremenu ove teške krize za volju i fiskalnih interes.

6. U pogledu proizvodnje duvana skupština i kongres mole Upravu državnih monopolija: a) da određenu količinu duvana za sadnju objavljuje u jesen kako bi sadoci na vrijeme znali u koju će svrhu obraditi zemlju; b) da se podjela strukova za sadnju medu opština vrši potpuno pravilno i svakoj dodijeli potrebna joj

dijenje u njoj broj zadr. 5121, kapitalu M. 218.000, rezerv. fond. 20.000.000, uložci M. 1.125.000.000 a zajmova 910.000.000.

Ova središnja blagajna, daje vjeresiju samo kreditnim zadružama a osnovana je čisto na zasadama Raiffeisena i raširena po čitavoj Njemačkoj. Da ubrza svoj rad otvorila je 14 filijala i 17 expozičija, koje se nalaze u središnjim reviznim podsavzama: "Generalni Savez Njemačkih Zadružara". (Ovaj je osnovan od Raf. 1877 u Neuviedu), koji je brojio u god. 1920. 13 reviznih Saveza, 3 novčane centralne nevjeresije, zadružne Konzumne centralne, 8 pokraj. prometne centralne; 1 Srednju blagajnu, a Bieršenk za promet s inostranstvom; 5121 raiffas. 1521 Nevjeresije, zadr. i 18 raznih zadružnih. Druga važna zadružna unija jeste Haasova ili takozv. ofenborški sistem, koja se razlikuje od Raiffeisanove:

1. Sto kod Raif. postoji ogromna

količina; v) da se predujam sadociima duvana isplaćuje u vrijeme u vrijeme sadnje duvana, ali svakako prije nego što se otpočne obiranjem duvana.

Skupština i kongres mole da se ovo najhitnije izvrši, po mogućtvu potpuna reorganizacija proizvodnje i okup zadružnim putem. Kongres i skupština potpuno se saglasuju sa zaključima koji su po ovome pitanju doneseni na kongresu Glavnog saveza srpskih zemljoradničkih zadružnih, koji je održan 26. septembra 1932. godine u Skoplju.

7. U pogledu Zakona o zaštiti zemljoradnika i o sredjivanju kreditnih odnosa u zemlji kongres i skupština usvaju mišljenje koje je g. Ministru poljoprivrede upućeno od Glavnog zadružnog saveza na osnovu zaključka plenuma upravnog odbora u sednici od 8. oktobra ove godine i konferencije Zadrugarskih saveza održane 12. oktobra ove godine.

Skupština i kongres naročito nalaže potrebu osnivanja Centralne zadružne banke u obliku slobodne ustanove upravljane od samog zadružarstva, koja će povoljnim kreditiranjem preko zadružarstva biti najvažniji oslonac za temeljito poboljšanje privrednih prilika na selu i uopšte cijelokupne naše poljoprivrede.

Pravilnik o bolničkim takšama za liječenjem u državnim i banovinskim bolnicama

Ministarstvo socijalne Politike i Narodnog zdravlja izdalo je Pravilnik, po kome će se naplaćivati bolničke takse (opskrbni troškovi) i to ovako:

Poreski obvezanici koji plaćaju godišnje neposredne poreze (zemljarine i kućarine) do dinara 60 bez prijeza i ličnog poreza — ne plaćaju nikakav bolnički trošak za liječenje u III. razredu.

Oni koji plaćaju neposredne poreze od dinara 60 do 200 dinara godišnje — plaćaju bolničke troškove dinara 20 dnevno i dalje po skali poreza.

Još ima nekih pogodnosti za bolesnike, koji žive u za različite udiove sa troje maloljetne djece.

Djeca ispod 10 godina plaćaju polovice takse za odrasle.

Bolnica će sama zatražiti podatke za bolesnika, a primaće bez naročitih isprava one, kojima je potrebito bolničko liječenje.

Bolesnici koji plaćaju ispod 60 dinara neposrednog poreza imaju pravo i na besplatni pogled u bolničkoj ambulanti. Oni koji ovo traže treba da imaju uverenje o plaćanju poreza od Poreske vlasti.

Na ovo imaju pravo starješine obitelji i svi članovi njegove obitelji.

novčana središnjica s filialima, dok kod Haasa ima više pokrajinskih novčanih centrala, koje se danas oslanjaju na drž. društvo blag. prusku.

2. Sto kod Raif. nabavku stvari provode zadružne, kod Haasa izvršuju tu zadaču zakupna društva.

3. Sto se kod Raif. vrši čitav rad s više altrizma. Oba pak sistema protivna su sistemu Šuluovom, što ne odbijaju drž. pomoći, nego su pače ušla s drž. zadružnom blag. u sklop.

Zadruge Haasove sjedinjene su u Državnom Švezu Njemačkih zemljoradničkih zadružnih odnosno u Offenbahu, zatim u Darmstadt, a sada u Berlinu (Savez je osnovan 1883. g.)

1919 god. broj je Savez: 26 revizor. Saveza, 5 središnjih za promet (za unovčenje stoke, nabavke vješt. dubra, prodaju maršala i glavno nabavljajući reviznog udruženje), 63 zemljarske prometne središnjice, 12.000 zadružnih tipa Raiffeisena, 2880 proizv. i

Pisma iz naroda

Golubić, avgusta

Najveći dogadjaj u našem selu. — Čitam dopise u „Glasu“ iz drugih sela, pa sam sve mislio sa čim bih ja mogao izaći pred oči tlu braću slike i čini mi se, da je i u mom selu bio jedan dogadjaj, o kojem zaslužuje pisati, jer je to najljepši dogadjaj među sela.

Uoči dana naše hramovske slave došao je k nama Vladika Irinej. Nikada nisam vidio razdragnijeg naroda i nikada nisam vidio, da je više naroda iz moga sela i iz drugih okolnih sela onako lijepo i pobožno stupala preteći svoga Vladiku čeliči kilometara puta. Dočekali su ga konjanici pri ulazu u naše selo i kad se je ukazalo desetak automobila u pratnji Vladičinoj nastala je neopisiva radoš.

Narod je bio skupljen ispred jedne slavoluka, na kom je pisalo: „Dobro došao Sine Šumadije!“ Djeca su zapjevala pjesmu Svetog Save. I poslije kratkog pozdrava nepregledno mnoštvo naroda krenulo je u najvećem redu prama crkvi. Usput je narod dočekivao i pozdravljao, a žene su iznesile djecu na blagoslov. Dok se je prispejelo crkvi sa laganim korakom i pobožnim stupanjem već se je nebo osulo zvjezdama. Kako je naša crkva mala Vladika je sa sveštenstvom služio večernju pred crkvom, u groblju, jer se je predviđalo da će naroda biti mnogo, pa se je oltar bio napravio od zelenila i mjesto bogosluženja ispunilo se sa ikonama i svijećama. U rukama naroda bilo je stotine svijeta i svijećica i pri pobožnim molitvama u tih ljetnjoj večeri osjećala se je jedna velika pobježnost i veza između neba i zemlje.

Sutradan naroda je došlo sa svih strana, sa crkvenim i narodnim barjacima, a sveštenika je bilo preko dvadeset. Odkad je Golubića nije bilo više naroda i sveštenika na našoj hramovskoj slavi. Sve se je srušno molilo Bogu, a Vladika je propovjedao i svaka njegova riječ padala je kao melem na našu dušu.

Poslije bogosluženja i litije opet je ostao među narodom i za vrijeme ručka opet je upućivao riječ, koje su iskazivale oduševljenje.

Narod se radovao što je dočekao ovakav dan. Narodni guslar Lazar Radak uz gusele je pjevao staru slavu i stare junake, a mi smo osjećali da je i današnji dan slavan kad smo

nabavljačkih zadruga, 2137 mljekarskih i 3795 ostalih, skupa 20.883 zadruge.

U god. 1922 brojio je već 22.552 z. te je ujedno najveći svjetski Savez.

Ogromni rad tog Saveza neka počaku slijedeće cifre:

1 u god. 1919 djestrovale su 24 novčane središnjice sa 14.842 zadr. Njihovi udjeli iznašali su 38 Mil. M., Reserve 12 mil., ulozi 3 milijari. M.

2 Zadruge tipa Raiffaisana brojale su: 11.164 zadr. sa 1.099.842 člana, koje su kupile za 67 mil. M. robe i prodale 24 mil. M. Dionice su iznašale 41 mil. M., rezerv. fond 95 mil. M. Ulozi 4 i po milijari. Mar.

3 Zadržnih središnjica za nabavku i prodaju bilo je 1919 g. 23. Nabavile su robe za 446 Mil. M. i prodale proizvoda 334 mil. Mar. Dionice iznašale 17 mil. M. Rezerv. fond. 18 Mil. M. (Ukupno su nabavile: 202.439 vag. robe od toga 122.000 vag. vještakog dubra, 41.000 v. ugljena itd.)

ovaku radost dočekali, jer cijeli narod u ovakim prigodama postaje bolj.

Zelenbabu

Žegar, 11. oktobra.

Pripremanje za podizanje Zdravstvenog doma. Otakd smo osnovali Zdravstvenu zgradu u Žegaru štedili smo malo po malo pa smo slike godine ostavljali u fond za podizanje doma po nekolike hiljade dinara tako da nemo, pomoljci Boža, na proljeće početi i mi podizati dom naše Zdravstvene zadruge. Čuda smo pripremili klasnicu i kroz zimu spremajući i ostali materijal pa nemo na posao dok oživiti dan.

Dom nemo podignuti uz staru tursku kuću na Kastelu, tako da nemo i tu kuću popraviti, a uvaču dozidati još jednu kuću, po načrtu inženjera, koji nam je taј plan izgradio, pa nemo imati još jednu zgradu u starom stari begovu turskom, jer nemo služiti na korist našeg narodu; bude za jedinica kubica svih članova zadrgara. Svaki nemo član doprinijeti i priporučiti što može u nadnicama, matdržalu i svakom pomaganju, za koje smo se već dogovorili.

U ovom zadrgnom domu biće ambulant, apoteka, čekaočica, spremitište, soba za zaјedničke sastanke, sobe za bolesnike, stan za lečare, a na vrhu kuće biće terasa za sastajalište i odmaranje i kad sagradimo tu nemo se sastajati i pogledati na naše lijepe žegarsko polje, kad u njuem svakog Božića mija imade

I iz naše zadruge bili su sada dvojica na Kongresu u Beogradu i na osvećenju zdravstvenog doma u Lazarevcu, a vidili smo i po drugim selsima po Srbiji zadrgne domove zdravlja i vidili smo koliko je to njima послužilo za njihov napredak. Slavni vladika Nikolaja Velimirović uvrstio je u red svećina narodnih: Vodovan, krsnu slavu, zadrugu. Amerikanac Kingsbury je učinio je, da su zdravstvene zadruge kod Srbija nešto naјlepše i naјkorisnije što je u svijetu video.

Ako Bož dade zdravlja nije daljko vrijeđe kad će se i kod nas sкупiti naši zadrgni prijatelji na osvećenju našeg Zdravstvenog Doma.

Bogdan Kubat

Benkovača, 11. oktobra

Sreško načavničko vijeće učitelja sreza Benkovačkog održalo je

4 Mjesnih nabavljačkih i prodajnih zadruga bilo je u god. 1918 2367 sa 278.000 čl., Dionice 6.4 mil. M., rez. fond 20 mil. M.; kupile su 182 mil., a prodale proizvoda za 164 mil. M.

5 Mljekarske zadruge 1918 g. brojile su 2030 zadr. sa 218.838 članova. Dionice 6.7 mil., rez. fond 26 mil. Članovi su donijeli 1.283 mil. kg. mlijeka, a prodano je 39 mil. kg. masla.

6 Ostalih zadruga u 1918: 2194 sa 219.793 član.; 27 mil. Dionice, 24 mil. Rez. Prodali su robe za 131 mil. (Među ovima su bile: elektr. za strojeve i za prodaju stoke).

Predugo bi me odvelo kad bi govorio još o obrtničkim i radničkim zadrugama i o hipotekar. zadrug. kredita, ali spomenih samo to, da se ove zadruge nisu ni izdaleka tako razvile kao zmljoradničke. Još jedan važan faktor u razvitku njemačkog zadrugar. bilo je osnivanje: Pruske središnje zadržne blagajne u god. 1895,

svoju jesensku skupštinu u dvorani Benkovačke osnovne škole pod predsjedništvom g. Tanačija Kalača, sr. škola, nadzornika. Na skupštini, koja je bila vrlo dobro posjećena, prisustvovali su kao gosti g. A. Timotijević, srpski načelnik, D. Vitas i I. Kolanović, penzionisani naši veterani.

Skupština je otvorio u 9 sati prетsjednik g. T. Kalač prijednjim govorom, u kome je naglasio rad učiteljstva na učvršćivanju jugoslavenske ideologije putem škole i našeg narodnog prosjećivanja. Povratak N. B. Klača kao vrhovnog i najzavjetišnjeg nosioca jugoslavenske misli, koji povratak učiteljstvo oduševljeni prihvata ustašanjem i būrnim pogličicima „Životu Kralj!“

Zatim je prетsjednik predstavio goste skupštini, koja ih je srdечно povratala.

G. srpski načelnik vahvalio je na povratak i u svom smislu učenom govoru je iznio svoje poglедe u razvijanju nacionalnog vaspitaša. Skupština je s našvremenom pажњom saslušala govor i propriatila životim odobravanjem.

Premda prije podnevni redu bilo je održano tri predavača. U diskusiji su primili učesnika većinu prisutnih.

Po sreću oni su se učili o jednoj slaboj vodenoj Općini, gdje je račelnik samo lutka u rukama drugih, gdje se radovao gazdu, pa čak i protjeraju oni koji su u tom krivlju. Drugi opet piše o jednoj parniči, u koju je pored rodbine upleten i jedan novčani zavod i jedna bilježnička kancelarija i gdje pojedini ljudi izlaze u vrlo slaboj svjetlosti. To je pitanje sub judice i već radi toga ne želimo o tom iznositi sve one pojedinstvenosti, o kojima se piše, isto tako i za vodenje poslova u općinama imamo nadležnu vlast, kojoj se ujvijek može obratiti, kad ima razloga. Mi u listu donosimo samo dopise, koji raspravljaju učitelja pitanja ili takove pojedinstvenosti, koje su apsolutno utvrđene kao istinite, a koje mogu imati općenito značenje. I ako dopisi, o kojima govorimo imaju i socijalno značenje i prikazuju karaktere ljudi, mi ih ipak ne donosimo radi toga, što volimo sačuvati, da izvjesna pitanja malo sazrnu, pa da se onda iznesu u objektivnoj formi i sa raznih strana osvjetljenu.

Uredništvo.

Našim dopisnicima

U zadnje doba primili smo više dopisa, koji govore o ličnim pitanjima u pojedinim ustanovama, o društvenim skandalima itd. Tako jedan piše o jednoj slaboj vodenoj Općini, gdje je račelnik samo lutka u rukama drugih, gdje se radovao gazdu, pa čak i protjeraju oni koji su u tom krivlju. Drugi opet piše o jednoj parniči, u koju je pored rodbine upleten i jedan novčani zavod i jedna bilježnička kancelarija i gdje pojedini ljudi izlaze u vrlo slaboj svjetlosti. To je pitanje sub judice i već radi toga ne želimo o tom iznositi sve one pojedinstvenosti, o kojima se piše, isto tako i za vodenje poslova u općinama imamo nadležnu vlast, kojoj se ujvijek može obratiti, kad ima razloga. Mi u listu donosimo samo dopise, koji raspravljaju učitelja pitanja ili takove pojedinstvenosti, koje su apsolutno utvrđene kao istinite, a koje mogu imati općenito značenje. I ako dopisi, o kojima govorimo imaju i socijalno značenje i prikazuju karaktere ljudi, mi ih ipak ne donosimo radi toga, što volimo sačuvati, da izvjesna pitanja malo sazrnu, pa da se onda iznesu u objektivnoj formi i sa raznih strana osvjetljenu.

Obavještenje

Prijevod skupštine Zdravstvene zadruge u Kninu i otvaranja Zadržne apoteke u Zemuniku dočiće sa strane Saveza zdravstvenih zadruga g. g. dr. Špijder ili dr. G. ković, te gg. dr. Ivančić ili dr. Konstantinović, pa će tom prigodom obići i ostala mesta u vezi sa zdravstvenim zadrugama: Stankovce, Devrške, Žegar, Nin, Otavice, Koljane, Obrovac, Benkovač, Kistanje itd. — pa o ovom obznanju pribjatelje zdravstvenog zadrugarstva.

Prijevod vlasnika «Privredno-kulturne matice» za Sj. Dalmaciju i odgovornog urednika Lazar Matić, sekretar Matice, Štampa Nove štamparije - Šibenik. Zastupnik N. Čakato.

Premda raznim saveznim sistemima razdjeljene su ovako:

1 Savez Šulec-Delić: čl. 955.000; 2 Savez Riffleisen članova 552.000; 3 Savez Haasov članova 1.834.000; 4 Savez Konzumni članova 2.205.000; 5 Savez Obrtničkih članova 162.000.

Što skupi člani 5.708.000 članova što pri zbroju od 4 člana porodice na svakog zadrugara čini 23 mil. stanov. Njemačke, koji su zainteresirani na zadrugu, što znači ujedno više nego 1/3 čitavog obiteljstva.

Za razvoj zadrugarstva, Njemačka je uzor svim kreditnim zadrugama bilo gradanskim ili seoskim. Isti tako i drž. pruska blagajna, za kreditnu pomoć zadrugama bila je uzor i za inostranstvo. Što se tiče pak zadrugarstva obitničkog i radničkog kroči Njemačka putem iskrčenim u Francuskoj i Engleskoj.

— nastavljće se —